Sinds het midden van de 19de eeuw wordt een neppredikant een *blikken dominee* genoemd. In 1892 maakte Lottie Collins furore met het lied *Tararaboemdiee*. Kort daarop kwamen *Tararaboemdiee* en de *blikken dominee* samen in een liedje dat — in talloze variaties — is uitgegroeid tot ons nationale straatlied. In de geschiedenis van lied en dominee, een verhaal dat hier in drie bedrijven wordt verteld, figureren onder meer: een kapelmeester, een ballonvaarder, twee bibliofielen, twee rechters, twee slavisten, drie neppredikanten, een wonderdokter, een heilsoldaat, een luie stoel, een blikken keteltje, een hondenlul en een dichtende moordenaar.

Ewoud Sanders (1958) is historicus, journalist en lexicograaf. Hij is auteur van onder meer het *Eponiemen-* en het *Geoniemenwoordenboek* en publiceert in o.a. *NRC Handelsblad* en *Onze Taal*.

Ewoud Sanders TARARABOEMDIEE & DE BLIKKEN DOMINEE

B

Ewoud Sanders

TARARABOEMDIEE & DE BLIKKEN DOMINEE

De geschiedenis van ons nationale straatlied

TA-RA-RA BOOM-DE-AY!

Sung by

Miss LOTTIE COLLINS.

The Original English Version, Written by
RICHARD MORTON.

Arranged by
ANGELO A. ASHER.

Moderato.

VOICE.

PIANO.

A smart and sty-lish girl you see, Belle of good so - ci - e - ty;

Not too strict, but ra - ther free, Yet as right as

right can be! Ne - ver for - ward, ne - ver bold,—

Not too hot, and not too cold, But the ve - ry

thing, I'm told, That in your arms you'd like to hold!

Voor Jan Dagevos

Behoudens de enkele regels, die ieder Nederlander uit zijn jonge jaren zich herinnert, kent de meer ontwikkelde het straatlied niet.

D. Wouters & J. Moormann *Het straatlied* (Amsterdam 1933) p. 15

De term *straat*lied is door zekere van hogere cultuur bezeten kunstminnaars gegeven aan een soort lied dat ze — naar hùn wijze van zeggen — van cultuur-proléten hoorden, en dat ze daarom hautain buiten hun aandacht plaatsten, al zouden ze ook op sommige feestdagen wanneer ook hen de natuur boven de leer ging, meehossen en meezingen van: Overal, overal, waar de meisjes zijn is het bal.

D. Wouters *Het Nederlandse straatlied* (Baarn z.j. [1939]) p. 4

Ewoud Sanders

TARARABOEMDIEE & DE BLIKKEN DOMINEE

De geschiedenis van ons nationale straatlied

De Buitenkant
Amsterdam 1997

Woord vooraf & inhoud

Sinds het midden van de 19de eeuw wordt een neppredikant een *blikken dominee* genoemd. In 1892 maakte Lottie Collins furore met het lied *Tararaboemdiee*. Kort daarop kwamen *Tararaboemdiee* en de *blikken dominee* samen in een liedje dat – in talloze variaties – is uitgegroeid tot ons nationale straatlied. In drie bedrijven vertelt dit boekje de geschiedenis van lied en dominee.

De hoofdrolspelers, in volgorde van opkomst:

Eerste bedrijf: Tararaboemdiee 7
Henry J. Sayers, *kapelmeester, impresario en plagiaris*
Richard Morton, *liedjesschrijver in Londen*
Lottie Collins, *zangeres en danseres*
Holbrook Jackson, *bibliofiel*
José Collins, dochter van Lottie
Robert P. Patterson, *rechter te New York*
Karl Maxstadt, *schrijver van het lied* Tschingtatara!
F.B. den Boer, *uitgever te Middelburg*
Een hondenlul
Karel van het Reve, *slavist*
Een heilsoldaat
D. Dolman, *onfortuinlijk ballonvaarder uit Utrecht*
Een luciferverkoopster
Een domineesdochter met een dikke kont en een houten tiet

Tweede bedrijf: De blikken dominee 23
H. Kuiper, *lexicograaf met zwakke gezondheid*
De Beer & Laurillard, *letterkundigen te Amsterdam*
Een blikken Jezus, een blikken keteltje
Petrus Antonius Romijn, *blikslager te Utrecht*

Pieter Vierberg, *straatpredikant en wonderdokter*
Een vriend van boert en ernst
Justus van Maurik, *sigarenfabrikant*
Amalekieten, Filistijnen, Edomieten
Johan Braakensiek, *illustrator*
Joedele Saar, de Japannees, Blinde Dirk, de vrouw van de Japannees, Meyer de Rijmer en Haantje Pik
Bedelaar met schurftmijt te Rotterdam
R. van der Meulen, *slavist*
A. Gijzeling, alias 'Centje Duikelaar'

Derde bedrijf: De wanhopige dominee 33
Johan Barger, *dominee te Harlingen*
Hans van Straten, *bibliofiel*
J.J.L. ten Kate, *dominee-dichter*
Eilke Barger, *de vrouw van Johan*
Cato Mirande, *naaister*
Een voetbank
Twee revolvers
Een dolk
Een bijbel
Een rechter-commissaris
Een president van de rechtbank
Friedrich von Schiller, *Duits dichter en denker*
Ridder Rudolf
Anne Bosma uit Leeuwarden

Toegift 43

Bronnen 46

EERSTE BEDRIJF: TARARABOEMDIEE

Het laatste decennium van de 19de eeuw was net begonnen toen Henry J. Sayers in St. Louis, Missouri, de indertijd beruchte nachtclub van Babe Connors bezocht. Sayers (1854-1932) kwam oorspronkelijk uit Toronto. Hij was kapelmeester in het Amerikaanse leger geweest en werkte nu als impresario en publiciteitsagent voor de reizende show 'The Tuxedo Girls' uit New York.

Bij Babe Connors hoorde hij een deuntje dat veel indruk op hem maakte. Vooral het nonsensrefrein sprak hem aan. 'Ta-ra-ra boom-der-é' zongen de sensueel dansende negerinnen.

Zonder schroom besloot Sayers dit deuntje te gebruiken voor een reclameliedje voor zijn show. Hij verving de niet overgeleverde, naar verluid schunnige tekst van het origineel door twee bravere coupletten, waarvan het eerste luidt:

A sweet tuxedo girl you see,
Queen of swell society.
Fond of fun as fond can be,
When it's on the strict Q.T.[1]
I'm not too young, I'm not too old,
Not too timid, not too bold,
Just the kind you'd like to hold,
Just the kind for sport I'm told.

Ta-ra-ra boom-der-é (8x)

Sayers verkocht het lied onder de titel *Ta-ra-ra boom-der-é* aan uitgever Willis Woodward, die er op 10 september 1891 auteursrecht op kreeg.

1. *On the strict Q.T.*, = on the quiet 'stiekem'.

Koeterwaals

In de Verenigde Staten had *Ta-ra-ra boom-der-é* aanvankelijk geen succes. Dit veranderde toen het eind 1891 in Londen op de planken werd gezet door de roodharige zangeres Lottie Collins (1866-1910). Lottie was de dochter van een variétéartiest en stond sinds haar vijfde op het toneel. Haar vertolking van *Ta-ra-ra boom-der-é* maakte haar op slag beroemd.

Collins zong niet de tekst van Sayers, maar die van de Londense liedjesschrijver Richard Morton. Opvallend is dat de tekst van Sayers in de omvangrijke tararaboemdiee-literatuur wordt afgedaan als 'waardeloos' en 'koeterwaals', terwijl die van Morton buiten schot blijft. Toch is deze nauwelijks beter en sterk op die van Sayers geënt. Het eerste couplet luidt:

A smart and stylish girl you see
Belle of good society;
Not too strict, but rather free,
Yet as right as right can be!
Never forward, never bold,
Not too hot, and not too cold,
But the very thing, I'm told,
That in your arms you'd like to hold!
Ta-ra-ra boom-de-ay (8x)

Het was niet de nieuwe tekst die het lied in Londen tot een hit maakte, maar de opzienbarende presentatie door Lottie Collins. Zij zorgde voor een spectaculair contrast tussen de ingetogen coupletten en het uitgelaten refrein, waarbij zij overigens Ta-ra-ra boom-*de-ay* zong in plaats van Ta-ra-ra boom-*der-é*. Zij begon het lied heel kalmpjes, waarbij ze rustig op de maat van de muziek met haar zakdoek wuifde. Maar als de slag van de grote trom het teken voor het refrein gaf, zette zij haar handen op haar heupen en stortte zich in een snelle

dans waarbij ze de benen hoog in de lucht wierp – één wirwar van wapperende krullen en warrelende rode rokken. Steeds sneller tolde zij rond op het accelerando van het orkest.

'Het lied', zo heet het ergens, 'was een klap in het gezicht van het Engelse fatsoen.'

Lottie Collins bracht *Ta-ra-ra boom-de-ay* aanvankelijk in de komische musical *Dick Whittington* in een theater in Islington, een wijk van Londen direct ten noorden van de City. Terwijl dit stuk nog liep, werd het nummer opgenomen in de burleske *Cinder-Ellen Up Too Late* – een flauwe woordspeling op *Cinderella* – in het Gaiety-theater aan de Strand, in het hart van de stad. Avond aan avond haastte Lottie zich van het ene theater naar het andere.

Plaag

Ta-ra-ra boom-de-ay werd niet zomaar een hit, het werd een megahit. Historici hebben het later uitgeroepen tot hét lied, de *tune* van de *gay* of *naughty nineties*. 'Onze pasverworven vrijheid', schreef Holbrook Jackson later in een standaardwerk over deze periode, 'leek precies de uitdrukking die ze nodig had, te vinden in het tomeloze nonsensrefrein *ta-ra-ra-boom-de-ay*, dat, ontvlamd aan de rode rokken van Lottie Collins, zich als een dansend vuurtje door het land verbreidde, jong en oud, jolig en bedaard, in zijn greep nam en ten slotte een ware plaag van een lied werd, waarmee zelfs in de variététheaters waar het was opgekomen, de draak gestoken werd. Geen ander lied heeft ooit de mensen zo gegrepen; van 1892 tot 1896 woedde het als een epidemie, en in die jaren lijkt het een soort absurd *ça ira*[1] te zijn geweest van een generatie die met alle geweld uit de band wilde springen.'

'Tot op de dag van vandaag', besloot Holbrook in 1913, 'klinkt het lied in de straten van Boulogne en Dieppe, waar de

1. *Ça ira* was het lied van de Franse revolutie.

straatjochies het radbraken ten behoeve van de Engelse toeristen, in de stellige overtuiging dat het het Britse volkslied is, en in de hoop dat de vaderlandslievende Britten hun inspanningen met een stuivertje zullen belonen.'

Collins reisde met *Ta-ra-ra boom-de-ay* door het hele land en vervolgens door de Verenigde Staten, waar zij er tweehonderd dollar per week mee verdiende. Bij haar vertrek uit Engeland zongen de straatjongens:

Lottie Collins lost her drawers [onderbroek]
Won't you kindly lend her yours?
She is going far away
To sing Ta-ra-ra-boom-de-ay

Zij trouwde drie keer en stierf al op haar 44ste, volgens sommigen omdat de woeste vertolking van *Ta-ra-ra boom-de-ay* haar had uitgeput. Overigens nam haar dochter José Collins (1887-1958) in 1911 de fakkel over. José bracht het nummer de eerste keer als 'showstopper' in een Amerikaanse musical. 'Bij de première was de jonge Miss Collins zo bloednerveus', weet een muziekhistoricus, 'dat zij de tekst vergat, waarop de dirigent haar die hoorbaar moest voorzeggen.'

Rechtszaak

Over de herkomst van het refrein is het nodige te doen geweest. Waar kwam *tararaboemdiee* vandaan? In 1899 schreven De Beer en Laurillard hierover in hun vermaarde *Woordenschat*:

> **Tararaboemdijee.** Aanhef van een vermaard of berucht lied, dat als straatdeun dienst doet, en waarvan men heeft verhaald, dat het oorspronkelijk door een wilden volksstam bij godsdienstplechtigheden gezongen werd, om in geestverrukking te geraken. In Maart 1894 wist een Amerikaansche schrijver mee te deelen, dat de componist een ter dood veroordeeld soldaat was, die in '54 in de gevangenis het lied vervaardigde, waaraan hij den titel: 'Afscheid van het leven' gaf.

De kwestie was niet geheel zonder belang. Immers, bij zo'n groot kassucces kon navolging niet uitblijven. En inderdaad, al in 1891 bracht de Amerikaan Alexander Spencer het liedje *Boom-ta-ra!* op de markt. Een jaar later, in 1892, kwam Jim Thornton op de proppen met het lied *I'm the Man That Wrote Ta-ra-ra-boom-deay*, 'bij wijze van dubieuze aanspraak op het auteurschap', zoals het ergens heet.

Een en ander leidde in 1932 tot een rechtszaak tussen de toen 77-jarige Henry Sayers en een partij onder aanvoering van de Amerikaanse muziekhistoricus Sigmund Spaeth. De zaak diende in New York voor rechter Robert P. Patterson.

Spaeth betoogde dat al in 1809, in een bundel Tiroolse liederen voor citer en zang, een deuntje voorkwam getiteld *Ta rada Bum di e*. Ook in twee andere Duitse volksliedjes kwam deze klanknabootsing van koper- en slagwerk voor, te weten in een compositie getiteld *Tarara Bumtara* en in het *Storchlied* ('Ooievaarslied').

Spaeth wees er bovendien op dat in januari 1891, dus een paar maanden voordat Sayers' liedje werd gedeponeerd, een zekere Karl Maxstadt in Duitsland een compositie had gepubliceerd getiteld *Tschingtatara!*, met daarin de veelzeggende zinsnede 'Tsching-ta-ta-ra! Bum-ta-ta-ra!' De muziek en de rest van de woorden waren echter heel anders dan bij Sayers.

Het kan geen saaie boel zijn geweest, daar in de rechtszaal in New York. Je hóórt het Sayers' advocaat zeggen: 'Edelachtbare, mag ik u wijzen op de subtiele verschillen tussen *Ta-ra-ra boom-der-é* enerzijds en *Ta rada Bum di e, Tarara Bumtara* en *Tsching-ta-ta-ra! Bum-ta-ta-ra!* anderzijds?'

Lottie Collins

Maar Patterson – later minister van Oorlog – was niet overtuigd. Na rijp beraad besloot hij dat de woorden van het refrein en de volledige muziek niet oorspronkelijk waren, maar de coupletten van Sayers wel. Melodie en refrein waren voortaan dus vrij van auteursrecht. Desondanks zouden verscheidene bedriegers de filmindustrie geld afpersen voor het volstrekt legitieme gebruik van dit vrij beschikbare materiaal.

Middelburg

Lang voor deze juridische tsching-ta-ta-ra had *Ta-ra-ra boom-de-ay* ook buiten Engeland en de Verenigde Staten furore gemaakt. In Duitsland, Frankrijk (waar men het refrein verbasterde tot *Tha-Ma-Ra-Boum-Di-Hé*), Nederland en zelfs Rusland had het de harten van het volk gestolen. 'Straatjongens floten het [...] en het speelde zelfs de kassier en de jongste firmant door het hoofd', heet het ergens.

Voor zover bekend verscheen de eerste Nederlandstalige versie in 1892 bij uitgeverij F.B. den Boer in Middelburg, onder de titel *Tè-rè-rè-boem-di-jé!* Op het voorblad staat een pentekening van een hupsende Lottie Collins, een wapperende doek om haar wespentaille, een hoed met struisveren op haar weelderig krullende haar, een zakdoek in haar elegant omhoog gestrekte hand. 'Groot succes van het Islington-theatre te Londen', kopt het voorblad.

Er verschenen meteen verschillende edities. Voor een dubbeltje werd men eigenaar van de originele Engelse tekst van Richard Morton, vertaald door H.J.G. Hart. Hier de eerste twee coupletten:

Ik ben een elegante juf,
hoog van kom-af, zonder bluf,
uitgelaten en nooit duf,
altijd jolig, heel geen nuf,

niet t' éénkennig, niet te boud,
niet te warm en niet te koud,
maar zoiets dat jong en oud
zo dolgraag in zijn armen houdt!

Ta-ra-ra Boom-de-ay (8x)

Wanneer ik somtijds wand'len ga,
heel stijf-deftig met mijn Pa,
kijkt het jonge volk mij na,
momp'lend: 'Zie je dié daar ja?'
Als ik dan beloftenvol
onderlangs mijn parasol
zo eens met mijn ogen rol,
dan slaat hun hart subiet op hol!

Enzovoorts. Hart schreef ook een eigen versie, die 40 cent kostte. Dat lied telt vijf coupletten, tamelijk flauwe versjes van acht regels met de frappe in de laatste zin. Ze behandelen enkele klassieke thema's uit het variétérepertoire, zoals de vervelende schoonmoeder en het ruziënde echtpaar. Hier het eerste couplet, met opvallend slecht rijm aan het eind:

'k Zag laatst op 't gemaskerd bal
Lieve dames zonder tal.
Eén trok mij bijzonder aan;
'k Vroeg haar: 'Wil je met mij gaan?'
'k Sprak veel zoete taal tot haar;
't Werd mij om mijn hart zoo raar.
Toen zij 't masker lichten zou,
O schrik! toen was 't mijn eigen vrouw!

Tè-rè-rè-boem-di-jé (8x)

Intussen had Richard Morton — niet te beroerd om zijn plotselinge succes te verzilveren — ook twee uitgebreidere versies op de markt gebracht, één met vijf coupletten voor dames en één met vier coupletten voor heren. Ook die werden door H.J.G. Hart in het Nederlands vertaald.

Van al deze versies zijn in Nederland aan het eind van de 19de eeuw een paar duizend exemplaren verkocht. Daarnaast waren er nog concurrerende vertalingen van Mortons teksten op de markt, onder andere van het Amsterdamse 'Bureau T.A.V.E.N.U.' (Tot Aangename Verpoozing En Nuttige Uitspanning). Al met al werd er ook in Nederland in het fin de siècle heel wat afgetararaboemdieet.

Straatlied

Dat gebeurde niet alleen in het theater en tussen de schuifdeuren. Zoals vroeger bij bekende deuntjes wel vaker gebeurde, zongen de jongens op straat al snel hun eigen versies. Daarvan moeten er tientallen zijn geweest: eendagsvliegen, maar ook versies die generaties lang populair bleven. Het bijzondere is dat veel van die straatversies zijn overgeleverd. Geen enkele variant was kennelijk sterk genoeg om de andere te verdringen.

Bijna iedereen kent wel de schoolpleinvariant:

Tararaboemdiee
De dikke dominee
Die had zijn gat verbrand
Al aan de kachelrand.[1]

1. De laatste twee regels zijn ontleend aan een ouder straatliedje, dat Klikspaan vastlegde in *Studenten-typen* (1839-1841) p. 178: De Joodsche wandelaar, / Hij heeft zijn gat gebrand / Al aan den kandelaar, / Hij heeft vervloekt het land...'. Het gaat hier om een parodie op *De Joodsche Wandelaar*, een lied uit 1832. Voor de complete tekst van het oorspronkelijke lied zie: Wouters & Moormann, *Het straatlied, nieuwe bundel* (1934) p. 186-188.

Minstens zo bekend zijn de varianten die in het voetbalstadion worden gezongen, waarbij de tekst is teruggebracht tot één zielige regel, bijvoorbeeld:

Wij gaan naar Rome toe (4x)

Of deze, als de scheidsrechter het weer eens verkeerd heeft gezien:

Hij is een hondenlul (4x)

Maar er zijn er nog veel meer, en betere! Toen Karel van het Reve in 1995 in *Het Parool* schreef dat hij zich alleen de beginregels van Tararaboemdiee kon herinneren, kreeg hij tientallen brieven met daarin acht verschillende varianten. Begin november 1996 vroeg ik de lezers van *NRC Handelsblad* om mij te schrijven waar en wanneer zij welke versie(s) hadden leren kennen. Die oproep werd herhaald in het radioprogramma *Wat een taal* en op Teletekst. Een en ander leverde ruim tachtig reacties op, uit Nederland en Vlaanderen. Op basis daarvan is het mogelijk hier voor eens en voor altijd de geschiedenis van ons nationale straatlied te boekstaven.

Luchtballon

De oudst bekende versie bezingt het geluk van een heilsoldaat, ofwel een lid van het Leger des Heils, een internationale christelijke organisatie die in 1865 in Engeland werd opgericht. De tekst luidt:

Tararaboemdiee
'k Ga met geen diender mee
Wel met een heilsoldaat,
Die naar de hemel gaat.

We weten dat deze versie in 1893 in Utrecht bekend was, omdat er toen een parodie op werd gemaakt. Die had een tragische aanleiding. Op 10 september 1893 viel de 40-jarige Utrechtse herenboer D. Dolman uit een luchtballon. Over de precieze toedracht zijn de Utrechtse kranten uit die dagen het niet eens, maar het waarschijnlijkst is dat er onvoldoende gas in de ballon zat. De mand stootte daardoor tegen de daken. Dolman, duidelijk 'geen lid van de geheelonthoudersvereeniging', zoals *Het Nieuwe Dagblad van Utrecht* het formuleerde, probeerde het schuitje met beide benen af te duwen. Hij stortte naar beneden, voor de ogen van honderden toeschouwers. Kort daarop stierf hij in het Diaconessenhuis.

De Utrechtse straatjongens zagen er de humor wel van in. Zij zongen, in het stramien van 'de heilsoldaat':

Tararaboemdiee
'k Ga met geen luchtbal mee,
Want hoe men vallen kan
Dat zie je aan Dolleman.[1]

De heilsoldaatvariant is nog altijd het bekendst. Hij werd door bijna de helft van de inzenders van ingestuurd. De meesten hadden het liedje in Amsterdam of Rotterdam geleerd, maar het was ook bekend in bijvoorbeeld Mensingeweer (Groningen). Meestal zingt men:

1. Er bestond nog een ander liedje over dit voorval, dat tot in de jaren '40 in Utrecht bekend was. De tekst luidt: *'Dolleman wou een luchtreis maken / hij bleef aan een schoorsteen haken / 't mandje schommelde heen en weer / en dolleman viel in de Weistraat neer'.* De Weistraat werd later omgedoopt in Mgr. van de Weteringstraat.

Tararaboemdiee
Ik ga met jou niet mee
Maar met een heilsoldaat
Die naar de kermis gaat

maar de bestemming van de heilsoldaat wisselt: hij gaat ook naar de hemel, naar de bliksem, naar het leger (des Heils?) of 'aan de boemel'. Soms wil 'ik' met geen diender of smeris mee, en een enkele keer heeft de heilsoldaat plaats moeten maken voor een 'ouwe' of een 'flink soldaat'. In 1934 zongen de meisjes in Arnhem: 'Ga niet met een *rijer* mee', want in Arnhem waren toen de 'Gele Rijders' (de volksnaam voor het Corps Rijdende Artillerie) gelegerd en die waren niet pluis.

Een aardige bijkomstigheid is dat verschillende inzenders iets schreven over de uitvoering en de status van het lied. Daardoor weten we dat de heilsoldaatvariant omstreeks 1920 in Amsterdam veel werd gezongen op bruiloften en partijen. In Twente werd er in 1940 volop op gedanst. 'Ta...ra...ra...*bóém* – en dan tilde de heer de dame zo ver mogelijk de lucht in; *diee*, daar kwam de dame weer op haar voeten', schreef een heer.

Een dame die het liedje in 1934 in Enschede leerde kennen, schreef: 'Beide versies [die met kermis en hemel, ES] mocht ik niet zingen als grootvader op bezoek was. Die was nogal fijngeslepen (Prot. Chr.). Ik leerde het van mijn moeder.'

In Dinxperlo lag het in 1935 nog gevoeliger. 'Dinxperlo was een zeer-protestantse gemeente', schreef iemand, 'waar "de dominee" bijna tot de goddelijke rangorde behoorde waarmee niet gespot mocht worden.' Maar achter dominees rug werd er tijdens bruiloften enthousiast op gehost.

Rokend poepen

De variant die na de heilsoldaat het vaakst voorkomt, bezingt het lot van een dominee die rokend gaat poepen. Deze variant

komt achttien keer in het materiaal voor. Meestal zingt men:

Tararaboemdiee
De dikke dominee
Die zat eens in zijn stoel
[of: Zat in zijn leuningstoel / luie stoel]
Met zijn pijpie in zijn smoel.

Toen moest hij naar de plee [wé]
Hij nam zijn pijpie mee
En met een harde druk
Daar viel zijn pijpie stuk
[of: Beet hij z'n pijpie stuk]

De jeugd in Schiedam zong in 1944 nog een derde couplet:

Toen ging hij naar zijn vrouw
Die zei: 'Wat is er nou?'
'Ik gaf een harde druk,
Toen viel mijn pijpje stuk.'

Deze pijp+pleevariant was vooral bekend in de grote steden: Amsterdam (in ieder geval sinds 1925), Den Haag, Haarlem en Rotterdam. Er zijn diverse kleine verschillen. Vermeldenswaard is dat men in 1925 in Kloosterzande (Zeeuws-Vlaanderen) over het 'pijpken' zong:

Toen viel het uit z'n mond
En daarna in de stront

en dat het pijpje bij de Haagse jeugd in 1945 aldus landde:

Hij stak het in z'n zak
Toen viel het in de kak.

Vonden sommigen in de jaren '20 en '30 de heilsoldaatvariant al gedurfd, de pijp+pleevariant kon in de ogen van weinig opvoeders genade vinden. 'We mochten het *absoluut niet* zingen', schreef de inzender uit Kloosterzande, 'maar – 't gebeurde toch! Het hele land van Hulst kende het zo.'

Een dame die deze variant in 1932 in de hofstad leerde, schreef: 'Onnodig te zeggen dat het lied geen deel uitmaakte van de Godsvruchtige zang tijdens de Godsdienstlessen op de lagere school bij de Eerwaarde Zusters Dominicanessen in Den Haag.'

Maar ook de jeugd zelf twijfelde soms aan de toelaatbaarheid van het lied. Iemand die het in 1940 in Hoorn oppikte, schreef: 'Roomse jongen die ik was, geneerde ik me eigenlijk het te zingen, niet wegens die *plee* en die *harde druk*, maar omdat ik het eigenlijk gemeen vond met zoiets de protestanten belachelijk te maken.' Deze inzender legde de kwestie in tweede instantie voor aan zijn vrouw, die het lied in 1945 in Amsterdam leerde. 'Mijn vrouw', schreef hij in een tweede brief, 'blijkt aanzienlijk minder braaf te zijn geweest dan ik, en zonder oecumenische bedenkingen een welhaast wellustig genoegen te hebben ervaren bij die heerlijke vieze woorden.'

Let wel, dit speelde in een tijd dat het nog niet gewoon was om met een heel voetbalstadion over een hondenlul te zingen.

Onweerstaanbaar

In totaal bevatten de brieven zestien verschillende varianten: elf met unieke regels, en vijf die veel voorkomen. Niet al die varianten worden hier uitgebreid behandeld, maar een paar zijn te mooi om te weerstaan. Bovendien zijn ze vrijwel allemaal nooit eerder op schrift gesteld.

Toen Nederland in 1894 troepen naar Lombok stuurde, zongen onze straatjongens:

Tararaboemdiee
Ik ga met geen smeris [of: diender] mee
Maar met een knap soldaat,
Die straks naar Lombok gaat.

In Nederlands-Indië was omstreeks 1912 de volgende populair:

Tararaboemdiee
De dikke dominee
Die gaf z'n vrouw een schop
Tot aan het kippenhok

En in 1938 zong men in de Groninger veenkolonies:

Tararaboemdiee
Mien voader voart op zee,
Mien mouder loopt mit lucifers,
En ik bin massiesee [marechaussee]

Er zijn nog twee varianten die echt de moeite waard zijn: de niet-trouwen- en de moord & doodslagvariant.

De eerste variant lijkt alleen in Rotterdam en omgeving bekend te zijn. Omstreeks 1938 werd hij op de openbare meisjes-school aan de 's Gravendijkwal in Rotterdam gezongen als de juffrouw even weg was. De standaardtekst luidt:

Tarara boemdiee,
De dikke dominee,
Die zei eens tot zijn vrouw,
Mijn dochter trouwt niet gauw,
En weet je hoe dat komt,
Zij heeft een dikke kont,
En ook een rubber tiet,
En daarom trouwt ze niet.

De kont en de tiet zijn ook wel eens van hout of blik en één inzender maakt gewag van een 'blinde tiet', dat wil zeggen: een borst zonder tepel. 'Van feminisme hadden wij toen nog nooit gehoord', verontschuldigt een inzendster zich.

De moord & doodslagvariant is een van de weinige die is vastgelegd in verschillende bundels met straatliedjes. De tekst luidt:

Tararaboemdiee
De blikken[e] dominee,
Die schoot met kruit en lood
Zijn arme naaister dood.

Nu zit hij in de kast
Al aan een ketting vast.
De jongens [mensen] roepen luid:
'Hij komt er nooit meer uit!'

Wie zich verdiept in de curieuze geschiedenis van de uitdrukking *blikken dominee*, komt er uiteindelijk achter dat hier geen sprake is van een nonsenstekst.

Tweede bedrijf: de blikken dominee

Het laatste decennium van de 19de eeuw was net begonnen toen H. Kuiper de eerste afleveringen ontving van *Woordenschat*, een woordenboek dat de gaten in de gangbare naslagwerken probeerde te dichten. Kuiper was door Martinus Nijhoff en A.W. Sijthoff aangezocht om de vierde uitgave van *Van Dale's Groot woordenboek der Nederlandsche taal* te bewerken.

In *Woordenschat* trof Kuiper van alles aan dat zijns inziens niet in Van Dale mocht ontbreken. Zonder schroom — want jatten is in de lexicografie doodnormaal — besloot hij talloze lemma's uit het werk van De Beer en Laurillard over te pennen of samen te vatten. Op die manier breidde hij het trefwoord *blikken* in Van Dale uit met onder meer *een blikken*, schertsend voor 'een officier van administratie'; *een blikken Jezus*: 'spotnaam voor een lang, mager mensch'; en *een blikken keteltje*: 'inconsequent, opvliegend mensch, gauw heet en gauw koud'. Daarnaast nam hij de uitdrukking *een blikken dominé* op, met als omschrijving: 'spotnaam voor iemand die als predikant optreedt, zonder het te zijn, (vooral) voorganger bij de Afgescheidenen'.

Kuiper, die onverwacht overleed tijdens het traject *geknor-gekreun*, ging niet op de herkomst van deze laatste uitdrukking in, maar De Beer en Laurillard wel. Zij schreven dat er omstreeks 1850 in Utrecht een blikslager had gewoond 'die voor predikant gestudeerd had, maar mislukkende, in de zaak zijns vaders kwam. Zijn lust tot preeken en oefeningen leiden bleef hem bij en daardoor kreeg hij den naam van *blikken dominé*.'

Later hebben taalkundigen uitgemaakt dat deze herleiding onjuist is. Men moet *blik* in dit geval als 'namaak' of 'onecht' begrijpen. Enig verband met vertind dun plaatijzer of

blikslagers berust op zogeheten volksetymologie. Naspeuringen bij het Gemeentearchief Utrecht leren echter dat er halverwege de 19de eeuw — en de uitdrukking is nooit eerder aangetroffen — wel degelijk een blikslager heeft geleefd die even theologie studeerde. Zijn naam was Petrus Antonius Romijn. Verder is er niets over hem bekend.

Wonderdokter

Ook elders waren in de tweede helft van de 19de eeuw blikken dominees actief. De bekendste was de Amsterdammer Pieter Vierberg (of Vierbergen). Voordat hij het in z'n bol kreeg, was Vierberg metselaar in het Entrepotdok. In 1855 verscheen bij uitgeverij J.A. Schuurmans in Amsterdam een acht pagina's tellend 'lofdicht' op hem, getiteld *Den Amsterdamschen blikken dominé als boetprediker en wonderdocter den volke aanbevolen. Luimig dichtstukje, door een vriend van boert en ernst.*[1]

Het telt 21 coupletten van zes regels en prijst eerst Vierbergs godsdienstige werk:

Van 's morgens vroeg, tot 's avonds laat,
Preekt hij trouw onder 't wandelen, —
En leert den zondaars, langs de straat,
Steeds vroed en vroom te handelen.
Hij doet voor hen in stilte een beê
Die vroome, blikken Dominé.

Vervolgens bejubelt de anonieme dichter de blikken dominee als wonderdokter, nog een professie waarin Vierberg uitblonk.

1. Het dichtwerkje is niet gedateerd maar is in de catalogus van het Gemeentearchief Amsterdam voorzien van het jaartal 1855. De titel komt niet voor in Brinkman's catalogus 1850-1882. Dat de Amsterdamse blikken dominee in werkelijkheid Pieter Vierberg heette staat in handschrift op het exemplaar van het Gemeentearchief, net als de mededeling dat hij oorspronkelijk metselaar was.

Hij fabriceert ook wonderzalf
Voor jicht en zeere beenen;
Heeft bovendien voor één zes d' half, [5 1/2 stuiver]
Recept voor blaauwe scheenen,
Gezegend zij zijn Recipé!
En heil den blikken Dominé.

Het gedicht maakt bovendien duidelijk dat Vierberg geen lid was van de geheelonthoudersvereniging. Integendeel, hij dronk graag een ferme slok 'schiedammer thee':

Zijn allergrootste heil en vreugd
Is zieltjes te bekeeren, —
En op de zeegepraal der deugd
Zijn keelgat ferm te smeeren.
Hoor, afgedwaald en zondig vee!
Hoort naar den blikken Dominé.

Amalekieten

Vierberg is ook vereeuwigd door Justus van Maurik (1846-1905), in *Toen ik nog jong was* (1901). De passage is lang, maar werkelijk te mooi om niet op te nemen:

Bekende straattypen waren tusschen de spelende jeugd altijd te vinden en vooral de blikken Dominee *kwam met kermis eensklaps te voorschijn, na soms maanden lang onzichtbaar te zijn gebleven.*

Hij was een allerzonderlingste verschijning, een man met een ascetisch voorkomen, lang grijs haar en een sterk Willemstraatsch[1] *accent. Meestal liep hij op klompen, soms op één klomp en één schoen — waarschijnlijk al naar*

1. Men onderscheidde vroeger verschillende Amsterdamse dialecten. De Willemstraat ligt in de Jordaan.

De jeugdige Pieter Vierberg, zoals verbeeld door Karel Verbruggen
(uit: *Toen ik nog jong was* 1901).

gelang hij verstrooid was of niet – of 'de geest' had in meerdere of mindere mate. Behalve een stok, die hem een steun, maar ook een wapen was nu en dan, droeg hij een zakbijbel, een pak tractaatjes en den blikken trommel met obliën mede, waaraan hij zijn bijnaam dankte.[1] *Op de steigers, op de stoepen, of midden op straat, verzamelde hij jeugd en ouderdom om zich heen, maakte ruimte met zijn stok, ging midden in den kring staan en begon met een gebed. Daarna hield hij een soort preek over 'de verdorvenheid des vleesches, de verkankering des gemoeds en de gifplanten der zonden, die op de mesthoopen der menschenzielen ontspruiten'.*

Hij wees op de Genade, de barmhartigheid en de reinwassching door 't bloed.... en eindigde met obliën te verkoopen. – Lekkere, varse, zelvers gebakken obliën!

Lukte de negotie, dan zei hij tot de koopers een zalvend: 'Dankie wel, hoor! Dat 's Heeren zegen op u daal!' Maar als het Debiet onder nul bleef – en de jongens hem in de maling namen, zwol de toornader op zijn voorhoofd, zijn mond vertrok zich nijdig en tusschen de enkele stompjes tand, die hem nog trouw waren gebleven, door, siste hij zijn belagers de woorden: 'Amalekieten, Philistijnen, Edomieten[2]*,... krengen-koppen' toe! Dan ging hij verder, scheldend en razend, totdat 'de Geest' eensklaps weer over hem vaardig werd en hem deed stil staan, terwijl hij zich op de borst slaande uitriep 'O, Heere! Heere! wees mij arme zondaar genadig.... oblië-ën! varse, lekkere oblië-en!'*

Illustrator Karel Verbruggen (1871-1931) voorzag deze passage van een tekening, die hierbij is afgedrukt. Hoe Vierberg er op latere leeftijd in werkelijkheid uitzag is alleen te zien op een tekening van de vermaarde Amsterdamse illustrator Johan Braakensiek (1858-1940).

1. *Waaraan hij zijn bijnaam dankte*, ook deze afleiding berust op volksetymologie.
2. Drie volkeren uit het Oude Testament, vijanden bij uitstek van de Israëlieten.

Pieter Vierberg (tweede van rechts), omstreeks 1880 getekend door Johan Braakensiek (uit: Pieter van der Zwan *Had je me maar* 1979)

Braakensieks prent dateert waarschijnlijk van 1880 en verscheen in het dagblad *De Echo*. Hij toont ons een hele groep bekende Amsterdamse straatfiguren. Het gaat om Joedele Saar, de Japannees, Blinde Dirk, de vrouw van de Japannees, Meyer de Rijmer, de blikken dominee (tweede van rechts) en Haantje Pik.

Vierberg staat er een beetje verloren bij. Hij draagt een versteld hoedje, een dito broek en heeft een forse, onverzorgde baard. In plaats van zijn wandelstok houdt hij een blikken deksel in zijn hand. Met zijn andere hand lijkt hij te salueren, maar misschien heeft hij net een paar oblieën verkocht en zegt hij: 'Dankie wel, hoor! Dat 's Heeren zegen op u daal!'

Bij Braakensiek lijkt Vierberg al met één been in het graf te staan. Wanneer hij in werkelijkheid overleed, bleek niet te achterhalen.

Walgelijk vocabulaire

Ook Rotterdam had zijn blikken dominee. Het enige wat we over hem weten staat in het boekje *Bekende Rotterdammers door hun stadsgenoten beschreven* (1951). De journalist Franc. L.B. Berkhout noemt de blikken dominee daar 'een immoreel, laag gezonken en walgelijk individu'. Hij vervolgt:

> *Zijn standplaats zocht hij veelal op de Vlasmarkt, waarlangs de Hoogstraatdrukte leidde. In een gekleurde geklede jas of gekreukelde schansloper*[1] *stond hij daar te 'preken'. Geen fatsoenlijk mens wilde of durfde hem te beluisteren. Van ver klonk reeds zijn dreunende eentonige stem. Het crapule van de straat hing aan zijn onzuivere lippen, waarlangs – terwijl hij oreerde – het speeksel droop naar zijn door sarcoptes scabici*[2] *besmette kin. En telkens steeg er uit de hem omringende sjappies*[3] *en straatmeiden een brullend gelach, waarop 'de dominee' zijn walgelijk vocabulaire nog meer doorspekte met vloeken en onzedelijke woorden. We zullen niet verder over hem uitweiden. Slechts baart het verwondering en verontwaardiging, dat het mogelijk is geweest, dat een dergelijk gedegenereerd individu zolang in de gelegenheid werd gesteld met zijn vuilbekkerij de volksziel te besmetten.*

Dat geen fatsoenlijk mens naar de Rotterdamse blikken dominee durfde te luisteren, is niet juist, want ooit moet de jonge R. van der Meulen zich onder de sjappies en straatmeiden hebben geschaard. Van der Meulen werd later redacteur van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* (WNT) en vervolgens hoogleraar in de Baltoslavische talen in Leiden.

1. *Schansloper*, een lange sluitende jas van grove stof, gedragen door wachtlopende soldaten.
2. *Sic*. Het moet zijn *scabiei*, d.i. schurftmijt.
3. Sjappie is een verkorting van *sjappietouwer*, een 'ruwe klant, iemand zonder manieren of beschaving, iemand die er verlopen of schunnig uitziet'.

A. Gijzeling, alias 'Centje Duikelaar', abusievelijk aangezien voor de Rotterdamse blikken dominee (foto: Collectie Gemeentearchief Rotterdam)

In 1943 schreef hij over de uitdrukking *blikken dominee* in het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde*. Hij wees erop dat het WNT deze zegswijze bij *blikken* anders definieert dan bij *dominee* en beschreef de Rotterdamse blikken dominee, die hij uit zijn jeugd kende.

Helaas maakte Van der Meulen zelf ook een fout. Volgens hem verkocht de blikken dominee houten duikelaartjes. Hij zong daarbij een liedje, aldus Van der Meulen, 'dat begon en eindigde met: "een centje, een centje, een centje een duikelaar"'. De tussenliggende regels kon hij zich niet herinneren.

Maar Van der Meulen husselde hier twee Rotterdamse straattypen door elkaar: de blikken dominee en A. Gijzeling, alias 'Centje Duikelaar'. Laatstgenoemde knutselde van rood en blauw karton poppetjes in elkaar die hij voor een cent verpatste. Hij had een sponzige paarse neus en dankte zijn bijnaam aan het liedje waarmee hij zijn waar aanprees:

En 'n cèntje, 'n centje
'n Cent 'n duikelaar
Kom mensen maakt je centen klaar
En koop van mij een duikelaar
'n Cèntje, 'n centje
'n Cent een duikelaar.

Moordenaar

De dominee die werd vereeuwigd in een straatvariant van het lied Tararaboemdiee verkocht geen duikelaars, oblieën of wondermiddeltjes. Hij was geen blikslager en zelfs geen blikken dominee, want hij had zijn studie theologie met succes afgerond en was dus gerechtigd Gods woord te verkondigen. Nee, Johan Barger (1853-1900) voelde zich waarschijnlijk in de eerste plaats dichter. Maar hij werd dominee en beging een gruwelijke moord.

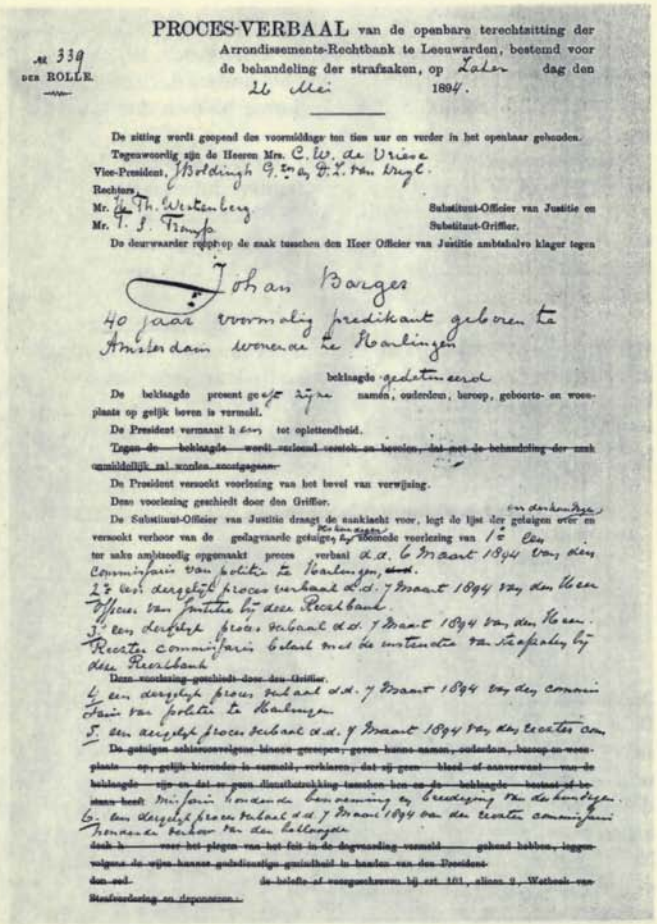

PROCES-VERBAAL van de openbare terechtzitting der Arrondissements-Rechtbank te Leeuwarden, bestemd voor de behandeling der strafzaken, op Zaterdag dag den 26 Mei 1894.

No 339 DER ROLLE.

De zitting wordt geopend des voormiddags ten tien uur en verder in het openbaar gehouden.

Tegenwoordig zijn de Heeren Mr. C. W. de Vriese Vice-President, Boldingh G. zn en G. L. van Dijk Rechters, Mr. Th. Westenberg Substituut-Officier van Justitie en Mr. T. S. Tromp Substituut-Griffier.

De deurwaarder roept op de zaak tusschen den Heer Officier van Justitie ambtshalve klager tegen

Johan Barger
40 jaar voormalig predikant geboren te Amsterdam wonende te Harlingen

beklagde gedetineerd

De beklagde present gezet zijne namen, ouderdom, beroep, geboorte- en woonplaats op gelijk boven is vermeld.

De President vermaant hem tot oplettendheid.

~~Tegen de beklagde wordt verlofnel verstek en bevolen, dat met de behandeling der zaak onmiddelijk zal worden voortgegaan.~~

De President verzoekt voorlezing van het bevel van verwijzing.

Deze voorlezing geschiedt door den Griffier.

De Substituut-Officier van Justitie draagt de aanklacht voor, legt de lijst der getuigen over en versoekt verhoor van de gedagvaarde getuigen, die hem bekende voorlezing van 1° een tot zake ambtseedig opgemaakt proces verbaal d.d. 6 Maart 1894 van den Commissaris van Politie te Harlingen, ~~dat~~.

2° een dergelijk proces verbaal d.d. 7 Maart 1894 van den Heer Officier van Justitie bij deze Rechtbank.

3° een dergelijk proces verbaal d.d. 7 Maart 1894 van den Heer Rechter Commissaris belast met de instructie van strafzaken bij deze Rechtbank

~~Deze voorlezing geschiedt door den Griffier.~~

4° een dergelijk proces verbaal d.d. 7 Maart 1894 van den Commissaris van Politie te Harlingen

5° een dergelijk proces verbaal d.d. 7 Maart 1894 van den Rechter Com.

~~De getuigen achtereenvolgens binnen gewezen, gaven hunne namen, ouderdom, beroep en woonplaats op, gelijk hierboven is vermeld, verklaren, dat zij geen bloed- of aanverwant van de beklagde zijn en dat er geen dienstbetrekking tusschen hen en de beklagde bestaat of bestaan heeft.~~ Minderjarig bevindende benoeming en bevestiging van de beklagde.

6° een dergelijk proces verbaal d.d. 7 Maart 1894 van den Rechter commissaris Bevindende beroep van den beklagde.

~~doch h. voor het plegen van het feit in de dagvaarding vermeld gehandelde, ingevolge de wijze hunner geheimzinnigheid in beslag van den President den red. de beloofte of eenigerhande bij art. 161, alinea 2, Wetboek van Strafvordering en deponeerde.~~

Het proces-verbaal van de terechtzitting van 26 mei 1894.

Derde bedrijf: de wanhopige dominee

Ergens in de jaren dertig vonden ze het bij de Arrondissementsrechtbank in Leeuwarden welletjes. Wie keek er nu nog in die oude dossiers? De zaken waren afgerond en het archief puilde uit. Daarom besloot men alle dossiers van vóór 1896 te vernietigen. Tussen de strafdossiers die werden 'geschoond' zat dat van Johan Barger, dominee te Harlingen. Het moet een omvangrijk dossier zijn geweest met ten minste één uniek document: het dagboek waarin Barger, deels in geheimschrift, de dingen opschreef die hem later de kop zouden kosten. Gelukkig is de zaak indertijd, in 1894, in de kranten uitvoerig beschreven. Vooral de *Harlinger Courant*, de *Leeuwarder Courant* en het *Nieuw Advertentieblad* besteedden er hele pagina's aan.

Bovendien is het omvangrijke proces-verbaal van de terechtzitting bewaard gebleven en ook het vonnis van de rechtbank, eveneens een uitvoerig document, dat naast veel details fragmenten uit Bargers dagboek bevat.[1]

Johan Barger studeerde theologie in Amsterdam. Hij was een vurig bewonderaar van de dominee-dichter J.J.L. ten Kate (1819-1889). Toen hij overwoog een dagboek te gaan bijhouden, vroeg hij Ten Kate om advies. Die zou hebben geantwoord: 'Als gij dat doet, wees dan daarin altijd waar' — een advies dat Barger ter harte nam.

Net als veel andere dominees schreef Barger poëzie. In 1875 debuteerde hij met *Bloesems en knoppen. Eerstelings-poëzy*. Er staan erbarmelijk slechte versjes in. Van een tweede bundel is het nooit gekomen.

1. Naast de genoemde bronnen heb ik vooral dankbaar gebruik gemaakt van het boek *Moordenaarswerk* (1964) van Hans van Straten, waarin de zaak Barger wordt beschreven.

Zijn eerste standplaats was Goudswaard. Barger vestigde zich daar in 1880. Hij trouwde met Christina Veregge maar het huwelijk werd een mislukking. In 1882 liep de spanning zo hoog op dat Barger zijn huis ontvluchtte en zijn ambt neerlegde. In 1885 hertrouwde hij te Leek met de 20-jarige Eilke Venema. Barger nam zijn ambt weer op en stond in Lettelbert en Garnwerd — twee dorpen in Groningen — op de kansel. In 1888 werd hij beroepen bij de Nederlands Hervormde Kerk te Harlingen.

Een van de meisjes die hij daar op catechisatie kreeg, was de 17-jarige Catharina Helena Mirande, door iedereen Cato genoemd. Mevrouw Barger nam haar voor twee dagen in de week in dienst als naaister. Tussen de vrouwen ontstond een warme vriendschap. Barger vond dat Catootjes opvoeding te wensen overliet en matigde zich een soort voogdij over haar aan. Hij had lange gesprekken met haar in zijn studeerkamer.

Volgens Barger werd Cato eerst verliefd op hem. 'Ik ben nog zo jong en heb u lief', zou zij tegen hem hebben gezegd. Dit zette de dominee in vuur en vlam. In zijn dagboek doet hij nauwkeurig verslag van zijn pogingen haar tot de zijne te maken. In 1890 schrijft hij: 'Ik zou haar kunnen verleiden als ik alleen met haar was.' Op 20 maart 1891: 'Nog zes weken en dan heb ik Cato verleid... naar ik hoop.'

Ongetwijfeld zal Barger in deze tijd hebben teruggedacht aan zijn gedicht 'Liefdesverklaring'. Misschien heeft hij het wel aan Cato voorgedragen:

Lieve maagd, gij moet het weten:
daar is een die voor u gloeit,
Die zich door de zachte keten
uwer schoonheid voelt geboeid;
Een, wien Twijfel en Vertrouwen
't o hoe wreed gefolterd hart

Vrede en vreugd gestaâg onthou-en,
wieglen tusschen Hoop en Smart;
Eén, die al uw gangen naspoort,
zich geheel in u verliest
En alleen, melieve, uw jawoord
tot zijn toovertaal verkiest! [...]

Voetbank

Op 24 november 1891 krijgt Barger de kans waarop hij zo lang heeft gewacht. Zijn vrouw is bij familie op bezoek en Cato is met hem alleen. Aanvankelijk verzet zij zich heftig, maar uiteindelijk geeft zij zich gewonnen.

Barger ontpopt zich daarna als een potentaat. De kranten schrijven later dat hij haar beschouwt als 'zijn voetbank', 'zijne slavin in de volste beteekenis'. Hij zou het meisje hebben geterroriseerd. 'Als Cato niet deed wat hij wilde, dreigde hij haar dat hij een briefkaart aan de familie zou schrijven, en had dezen zelfs gereed om haar te laten zien', schreef de *Leeuwarder Courant*. Elders heet het dat zij zich meestal met 'weerzin en walging' aan hem overgaf.

Barger zelf zag dat heel anders. Inderdaad, in het begin had zij weerstand geboden, maar later nooit meer.

Drie jaar lang leven Barger en Cato in 'vleeschelijke gemeenschap'. Het dienstmeisje vertelt tijdens de rechtszaak dat Cato soms wel anderhalf uur lang alleen met meneer op diens kamer was. De grendel ging dan op de deur. Mevrouw Barger had niets in de gaten.

Op 30 januari 1894 komt het tot een breuk. Barger is aanwezig op een feestje van de familie Mirande. Er wordt een stukje opgevoerd en Cato moet zich hiervoor verkleden. Barger had haar verboden dit in aanwezigheid van mannen te doen. Als dit toch gebeurt, zegt hij woedend: 'Ik kan niet langer blijven, het lijkt hier wel een huis van ontucht.'

De familie Mirande is beledigd en verbaasd. Wat bezielt dominee om zo boos te worden? Zij nemen Catootje onder handen en zij bekent dat ze al jaren een verhouding met haar zielenherder heeft. Pa Mirande verbiedt haar nog langer naar de pastorie toe te gaan.

Barger heeft spijt als haren op zijn hoofd. Hij biedt de familie schriftelijk zijn verontschuldigingen aan en probeert de boel te lijmen, maar de Mirandes laten zich niet vermurwen. Barger spoort zijn vrouw aan Cato over te halen om weer verstelwerk te komen doen, maar ook dat heeft geen succes.

Barger is woedend en gaat steeds meer drinken. De notities in zijn dagboek worden grimmig. Zo schrijft hij 2 februari 1894, slechts twee dagen na de breuk, in verwarde zinnen:

> *Ik ben besloten Cato te vermoorden als ze 27 maart er niet is om dien dag te naaien. Dan zal geen dag anders dan aan dat doel gewijd zijn, waar 'k niemand van zeg dan alleen waarschuwend als zou 'k mezelf wat doen. Ik doe geen moord alvorens zekerheid, maar stel geen seconde uit. Ik moet haar hebben achter gesloten deur of deuren zoodat zij niet kan ontsnappen. Juich dus Johan. De nacht van 1/2 Mei is vrijheid van haar, van gewroken zijn.*

Op 8 februari schrijft hij:

> *Als Cato om 10 uur er niet is dinsdag (er wordt aan gewerkt), dan steek ik haar de beide oogen blind en dood haar. Ze zal mij alles vergoeden, al zou de onderste steen ook boven, het zal.*

En op 18 februari:

> *Op heden, wanhoopdag, neem ik het vaste besluit: 1e Mij van Cato afzetten (innerlijk); 2e: Eilke met Cato in contact doen blijven; 3e: vóór Dec. '95 (te weten 31 Dec.) zal ik Cato met een revolver vlak tegen haar hoofdslaap aan te pletter hebben geschoten.*
> *Aan 1 zal 'k mijn best doen en elk doen schijnen dat ik 't meen dat 't uit moet zijn. Aan 2 en 3 zal ik blijven werken absoluut naar omstandigheden. Natuurlijk ter bevordering van 1 mag 'k ook b.v. een ander meisje aanhalen etc. etc. Maar dood zal ze, al moest ik dan ook in stukken gescheurd worden 3 minuten of [een] 1/2 minuut er na door haar vader.*

Tijdens de rechtszaak zegt Barger dat dit allemaal 'dronkenmansgedachten' waren en dat hij absoluut niet de bedoeling had Cato te doden.

Dolk

Op vrijdag 2 maart 1894 reist Barger naar Amsterdam. Hij koopt daar twee revolvers, naar eigen zeggen om zelfmoord te kunnen plegen. Barger heeft Cato dan in geen vijf weken gezien en is de wanhoop nabij.

Zondagmiddag leidt hij de godsdienstoefening in de Grote Kerk in Harlingen. Onder zijn toga heeft hij een dolk. Hij is van plan — althans dat schrijft de *Leeuwarder Courant* later — op een gegeven moment de bijbel naar beneden te smijten en zich te doorsteken. Maar hij ziet Catootje onder zijn gehoor en bedenkt zich.

Op dinsdagavond 6 maart stuurt Barger zijn vrouw erop uit om Catootje te halen voor een laatste onderhoud. Hij drinkt een paar stevige borrels en legt de revolvers klaar. Als Catootje om 10 uur arriveert, sluit hij haar op in zijn studeerkamer. Hij vraagt haar op smekende toon: 'Cato, is alles tussen ons uit?'

'Daar zal ik mij op bedenken', antwoordt zij.

Barger vertelt naderhand dat hij aan haar gezicht zag dat zij niets meer van hem wilde weten. Hij zet een revolver tegen

zijn slaap maar durft de trekker niet over te halen. Dan schiet hij gericht op Cato, die met opgeheven arm ineenzakt, midden in de kamer. Barger snelt naar haar toe, struikelt, valt boven op haar en lost dan nog enige schoten. Vijf treffen haar in het hoofd.

Het *Nieuw Advertentieblad* schrijft een paar dagen daarna: 'Toen het meisje na het eerste schot om hulp gilde, joeg hij haar – zoo heeft hij later voor den rechter-commissaris zelf bekend – onmiddellijk een kogel in den mond, waarop zij dood ter neder zonk', maar uit de getuigenverklaringen van twee artsen blijkt dat dit onzin is.

Als mevrouw Barger Cato dood op de grond ziet liggen, roept zij tegen de meid: 'Dominee heeft Cato vermoord; ik zie mijn man, van wien ik zoveel houd, nooit weer, ik wil mij verdrinken.'

Barger geeft zich zelf aan bij de politie. Hij zegt: 'Ik ben geen Christen meer, ik ben een schurk, ik heb een moord begaan.' Als hij de volgende dag op transport naar Leeuwarden wordt gesteld, loopt heel Harlingen uit. 'Ware de misdadiger te voet naar het station gebracht, zeer waarschijnlijk zou het publiek hem aan de politie hebben ontrukt en een onmiddellijk recht op hem hebben toegepast', schrijft een krant.

Rechtszaak

De rechtszaak dient op 24 mei. Barger bekijkt het aanwezige publiek onverschillig. Hij spreekt zeer zacht. Voor hem op tafel liggen de revolvers. Als hij vertelt dat hij aanvankelijk zelfmoord wilde plegen, pakt hij een revolver van tafel en zet die andermaal tegen zijn hoofd.

'Waarom erkent gij niet rondweg', vraagt de president van rechtbank, 'dat gij het opzet hebt gehad Cato Mirande van het leven te berooven? Dat opzet wordt door tal van aanwijzingen bevestigd.'

Barger antwoordt: 'Ik verklaar nadrukkelijk, dat ik niet dat opzet heb gehad. Ik zou, als het wel het geval ware geweest, dit thans niet loochenen, maar in zulk eene ernstige zaak *wil* ik geen onwaarheid spreken.'

Hij komt hierop terug als hij als laatste het woord krijgt:

> *Het laat mij volkomen koud tot welke straf ik veroordeeld word, want mijn leven is toch weg. Maar ik stel er eer in, dat ik strikt de waarheid gesproken heb.*
>
> *Het lust mij niet, het te bewijzen, maar ik zou het toch* kunnen *bewijzen door uren lang te spreken en ook wel uit mijn dagboek, dat het mij ook niet aan hogere aspiratiën ontbreekt.*
>
> *Ik denk in deze ure aan het woord van Schiller: Wat is de mensch? half dier, half engel.*
>
> *Waar men mijn dagboek heeft gebezigd, om er uit te halen, alles wat tegen mij zou kunnen getuigen, daar merk ik op: er was toch ook nog wel eene andere schatkamer in te ontsluiten geweest.*
>
> *Maar daar ik niet het minste belang er bij heb, dat er iets te mijnen voordeele zal worden gezegd, omdat mijn leven toch weg, toch vernietigd is, zoo zal ik niet de moeite doen u die plaatsen aan te wijzen.*
>
> *Doch dit moet mij nog van het hart en geloof mij, het ontbreekt mij niet geheel aan gevoel, dat is de waarachtige waarheid.*
>
> *Nu ik blijf erbij, de intentie om Cato te dooden, heeft bij mij geen oogenblik bestaan. Hiermede heb ik gezegd.*

De verdediging schetst Barger als een egoïst zonder wilskracht en concludeert doodslag uit drift. Maar de rechtbank veroordeelt Barger op 2 juni 1894 conform de eis wegens moord tot levenslang.

Straatliederen
De zaak Barger baarde in Friesland enorm opzien. Er verschenen vrijwel meteen straatliederen over. Zo schreef een zekere Steenbergen, op de wijze 'O God ik leef in nood', een lied van vijf coupletten getiteld *Nieuw lied van een ontaarde dominee*. De moord wordt bezongen in het derde couplet:

Toen lokte hij haar in zijn kamer alleen,
En eischte van haar 't ergste naar 't scheen.
Haar eer hield ze echter vast,
En hierdoor verrast,
Nam [hij] toen het moordend lood } *bis*
En schoot de onschuld dood.

Nog voordat Barger was veroordeeld schreef J. Woudenberg *De misdaad te Harlingen*, een lied van zeven coupletten op de wijze van 'Ridder Rudolf'. Het laatste couplet begint met de woorden:

Wat d'aardsche straf voor deze man zal wezen,
Dat zal ons de toekomst weer doen zien,
Het feit door hem begaan, het doet me vreezen
Een jaar of wat in d' eenzaamheid misschien. [...]

Kort na de rechtszaak schreef Woudenberg een lied van twaalf coupletten op de wijze van psalm 6, getiteld *De volledige bekentenis van de Harlinger dominee op de door hem gepleegde misdaad*. In het tiende couplet vraagt Barger:

O, edelachtb're heeren,
Het is mijn grootst begeeren,
Straf mij naar de wet.
Ik pleegde een dubbele zonde,
Ik heb de echt geschonden,
En een jonge maagd verplet.

Gevangenis
Ook Bargers verblijf in de gevangenis werd in een straatlied bezongen. Anne Bosma uit Leeuwarden componeerde een zingzang van maar liefst veertig coupletten, getiteld *Hoe dominee Barger opgesloten in de eenzame gevangenis klaagt*, dat begint met de regels:

Ach vrije burgers hoort mijn klagen
In het wreede bitter kerkerlot
Mijn smarten zijn niet meer te dragen
Achter ijzeren deuren en een slot

In feite schijnt Barger in de gevangenis weinig te hebben geklaagd. Op zijn inschrijvingskaart staat aangetekend dat hij zich 'zeer goed' gedroeg. Volgens een krant placht hij toepasselijke psalmen te zingen, onder andere psalm 88:

God heeft èn metgezel en vrind
Van mij verwijderd in mijn lijden.
Zodat mijn ziel, hoe ze ook moet strijden,
Bij niemand heul of bijstand vindt;
'k Zoek hen vergeefs; 'k moet eenzaam wenen;
Al mijn bekenden zijn verdwenen.

Barger stierf op 2 mei 1900 aan een longontsteking, 46 jaar oud. Hij werd de volgende dag begraven op de Algemene Begraafplaats in Leeuwarden, op de Vijfde Afdeling, van de naamlozen, zwervers en landlopers.

De liederen van Woudenberg en Bosma waren toen allang vergeten, maar dat gold niet voor het lied dat de straatjongens van Leeuwarden hadden bedacht.

Tararaboemdiee
De blikken[e] dominee,
Die schoot [of: sloeg] met kruit en lood
Zijn arme naaister dood.

Nu zit hij in de kast
Al aan een ketting vast.
De jongens roepen luid:
'Hij komt er nooit meer uit!'[1]

In de jaren dertig – toen ze zich bij de Arrondissementsrechtbank in Leeuwarden begonnen af te vragen wat ze in vredesnaam aan moesten met al die oude dossiers – was de moordzaak in Harlingen zover weggezakt, dat de jeugd in Drachten zong:

Tararaboemdiee
De blikken dominee
Die schiet met kruid en lood
Op zondag eksters dood.

Enkele decennia later was *blikken dominee* in alle versies van dit lied al zo'n onbekend begrip geworden, dat het definitief werd vervangen door *dikke dominee*.

1. N.B. Dit is de vroegste variant van Tararaboemdiee waarin een dominee voorkomt. Mogelijk zong men *blikken dominee* om ds. Barger te bespotten. Het kan echter ook zijn dat er al een blikken dominee-variant bestond. Die is echter niet overgeleverd.

Toegift

Enkele straatvarianten van tararaboemdiee die nog niet zijn genoemd:

Tararaboemdiee
De dikke dominee
Die viel al op de grond
Met 'n gloeiende cent op z'n kont

Omstreeks de eeuwwisseling gezongen te Bennebroek in Noord-Holland.

Tararaboemdiee
De blikken dominee
En de houten kapelaan
Die kunnen [of: konden] samengaan

Omstreeks 1928 populair bij de jeugd in Rijswijk.

O juffrouw Danselaar
Wat staan je beentjes raar
Het lijkt wel kom of kuit
O mens wat zie-je-d'r uit!

Op de wijze van tararaboemdiee in 1935 gezongen door de jeugd in Den Haag.

Tararaboemdiee
Daar gaat de dominee
Zij gaat nu overzee
Dat is toch jammer hee

Deze gelegenheidsvariant werd in 1946 gezongen in Doncaster in Engeland. Daar was toen een kamp voor Nederlandse kinderen die moesten bijkomen van de hongerwinter. De kinderen zongen dit lied toen een van de leidsters — een dominee — eerder terug moest.

Tararaboemdiee
de dikke dominee
scheet drollen op de plee

Tararaboemdiee
Een dame en een heer zijn twee
En dat zo bij elkaar
Dat is precies een paar.

Tararaboemdiee
Voor een dubbeltje heb je er twee
Dan zit er een pootje aan
En kan 't op tafel staan.

Plaats en jaar onbekend. De laatste gaat mogelijk terug op een reclametekst voor een borrel.

Bronnen

Tararaboemdiee

In chronologische volgorde: 'Een ongelukkige luchtvaart', in: *Het Nieuwe Dagblad voor Utrecht*, 11.9.1893; *Utrechts Nieuwsblad* 12.9 en 14.9.1893; De Beer en Laurillard *Woordenschat* (1899) p. 1124; R.H. Gretton *A Modern History of the English People* (1913) p. 305-306; Tj.W.R. de Haan *Straatmadelieven* (1957) p. 165, 205-206; Sigmund Spaeth *A History of Popular Music in America* (Londen 1960) p. 258-259; Jaap van de Merwe *Groot geïllustreerd keukenmeiden zangboek* (1976) p. 169; Holbrook Jackson *The Eighteen Nineties* (1976 [1913[1]]) p. 31-32; *The Oxford Companion to the Theatre* (1983[4]) p. 578-579; James J. Fuld *The Book of World-Famous Music* (1985[3]) p. 570-571; Gerard Bordman *American Musical Theatre* (1992[2]) p. 273; Karel van het Reve, 'Achteraf', in: *Het Parool*, 8 april & 22 april 1995; A. van Hulzen, 'Straatdeunen in Utrecht', in: *Stadsblad Utrecht* 6.11.1996.

De blikken dominee

Den Amsterdamschen blikken dominé (Amsterdam: J.A. Schuurmans z.j. [1855]); J. ter Gouw *De Volksvermaken* (1870) p. 658; De Beer en Laurillard *Woordenschat* (1899) p. 83; J. van Maurik, *Toen ik nog jong was* (1901) p. 51-52; *Woordenboek der Nederlandsche Taal* II[2] (1903) kol. 2847 & III[2] (1916) kol. 2784; J. Walch *Uit de levensgeschiedenis van woorden* (Zutphen 1928) p. 144-147; A.W. Timmerman *Tim's herinneringen* (Amsterdam 1938) p. 256; R. van der Meulen, 'Sparsa (1)', in: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* (*TNTL*) 62 (1943) p. 41-42; G. Kamphuis, 'Een blikken dominee', in: *TNTL* 62 (1943) p. 144; Stoett *Nederlandsche Spreekwoorden* (Zutphen 1943[5]) p. 98; *Bekende Rotterdammers door hun stadsgenoten beschreven* (Rotterdam 1951) p. 162-163; Pieter van der Zwan *Had je me maar. Amsterdams straatleven en straatfiguren tussen 1900 en 1940* (Amsterdam 1979) p. 63.

De wanhopige dominee

A. Archivalia: Proces verbaal en vonnis van het gerechtshof, Archief Gerechtshof Leeuwarden inventarisnr. 126 en 198, rolnr. 1129; Proces-verbaal van de rechtzitting en het vonnis van de Arrondissementsrechtbank, Archief Arrondissementsrechtbank Leeuwarden inventarisnr. 144 en 304, rolnr. 339.

B. Gedrukte bronnen: J. Barger *Bloesems en knoppen* (Amsterdam 1875); *Leeuwarder Courant* 1894: 8.3., 9.3., 13.3., 25.5., 26.5.; *Nieuw Advertentieblad* 1894: 10.3., 26.5, 6.6.; *Harlinger Courant* 1894: 11.3, 21.3., 3.6., 25.5.; Tj.W.R. de Haan, 'De euveldaad van Ds. Barger in het straatlied', in: *It Baeken* jr. XV nr. 1 (febr. 1953) p. 9-12; Tj.W.R. de Haan en Dam Jaarsma, 'Harns yn it strjitliet', in: *It Baeken* jr. XV nr. 4 (aug. 1953) p. 105-111; [F. Schoustra], 'De monsterlijke moord van dominee Barger', in: *'t Kleine Krantsje* 29.12.1965; 'Sensatie uit een tabakspot', in: *Harlinger Courant* 13.9.1966; G. Spaanderman-Wielinga *Moard yn toga* (Bolsward 1969); A.C. Baantjer *Misdaad in het verleden* (1986[3]) p. 61-65; Hans van Straten *Moordenaarswerk* (Amsterdam 1990[2]) p. 35-38; Lennaert Nijgh *Moord en doodslag* (Schoorl 1990) p. 49-57; 'Honderd jaar geleden vermoordde ds. Barger Catharina Mirande', in: *Harlinger Courant* 22.2.1994; Ru Brongers, 'Brongers in de literatuur II', in: *Brunja* nr. 39 (maart 1995) p. 5-7.

Colofon

Tararaboemdiee & de blikken dominee verschijnt als Koppermaandaggeschenk bij uitgeverij De Buitenkant in Amsterdam.

Dit boekje is gegroeid uit drie stukjes die op respectievelijk 4 november en 2 december 1996 op de Achterpagina van *NRC Handelsblad* verschenen.

Met dank aan: Ayolt Brongers, Wim Cerutti, Jan Willem Ebbink, Jacques Klöters, Otto Kuipers (Rijksarchief Friesland), Aya Langeveld, Nop Maas, K.D. Poll, Vic van de Reijt, Ab van der Steur, het Jazzarchief en het P.J. Meertensinstituut. En natuurlijk aan al diegenen die op mijn oproep reageerden.

Eindredactie: Jaap Engelsman & Cato Hamburger
Vormgeving: Ecco Fattol / JeanPaul Commandeur
Litho's: Meboprint
Druk: Offsetdrukkerij Jan de Jong
Bindwerk: van Waarden

De tekst is gezet uit de Ingriana
Papier: Primobulk 90 grs.
Oplage: 500 ex. *Niet in de handel.*

© 1997 Ewoud Sanders, Heemstede

ISBN 90 70386 90 9

Koppermaandag is de dag van de drukkersgezellen. Zij gingen vroeger met zelfgedrukte prenten of kalenders bij klanten langs om ze te verkopen. Koppermaandag valt op de eerste maandag na Driekoningen